

HL-senterets markering av Den Internasjonale Holocaustdagen – den 27. januar

av Odd-Bjørn Fure

1 Tidligere erfaringer

Fra 2002 har HL-senteret markert 27. januar med oppmøte og taler på kaia, faglige seminarer, og i 2004 også et sosialt samvær med servering i lokalene til Oslo Militære Samfund. Fra 2003 er 27. januar dessuten markert i alle landets skoler. Denne statlige markeringen springer ut av regjeringens handlingsplan mot rasisme og er en konsekvens av Norges internasjonale engasjement, blant annet i Europarådet. Et fast innslag i skolenes markering av dagen er utdelingen av Benjamin-prisen, som markerer at kampen mot rasisme er en aktuell oppgave. HL-senteret er involvert i denne utdelingen gjennom den rolle vår undervisningsleder har som leder av juryen.

Inntil nå har HL-senteret ikke hatt tid og ressurser til å utforme et gjennomtenkt konsept for markeringen av 27. januar. Våre markeringer har derfor i altfor stor grad vært preget improvisering, med prøving og feiling. Den kritikk som ble rettet mot HL-senteret i forbindelse med fjorårets markering – en kritikk som var delvis berettiget – var en konsekvens av at den ikke var fundert på et koherent konsept. Når vi nå har avsluttet flere av de ressurskrevende prosesser knyttet til etableringen av Senteret, er tiden kommet for å avklare det viktige spørsmålet om hvordan vi skal foreta denne viktige årlige markeringen.

2 Formålet med markeringen

Når vi vender blikket bakover i historien ved markeringen av 27. januar, er det med to separate, men likevel sammenhengende formål:

- a) På den ene siden minnes vi de som ble drept eller omkom under Shoah (Holocaust) og alle grupper som var ofre for nasjonalsosialismens utryddelsespolitikk. Vår markering må utstråle respekt og forståelse, både overfor de overlevende og for alle de som er preget av konsekvensene av denne katastrofen. Det er viktig at den minnekultur som HL-senteret skal utvikle, formidler et klart inntrykk av den dyptgripende europeiske sivilisasjonskrise som Shoah og de andre folke- og masse mordene innebar, og at disse katastrofer etter hvert dannet et skille, ikke bare i europeisk, men også i den globale bevissthet.
- b) På den andre side må markeringen også romme innslag av våre vedvarende refleksjoner over forutsetningene for Shoah – for de mekanismer og prosesser som endte i katastrofe.

Mens erindrings- og minnearbeidet er et mål i seg selv, er vår innsats for å analysere, og forstå forutsetningene for Shoah og de andre folke- og masse mordene under nasjonalsosialismen, et middel til samtidsforståelse og samtidsorientering. De historiske analysene og utlegningene skal hjelpe oss til å identifisere faresignaler i dagens samfunn, både på basis av de kontraster og likheter som kan konstateres. Den sosiale eksplosjon i Frankrike de siste dagene er en illustrasjon på hva diskriminering, manglende respekt, segregering, eksklusjon og rasisme kan føre til.

Markeringen gir videre HL-senteret anledning til å holde fram dets visjoner og kjerneverdier sentrert rundt et etnisk og religiøst mangfoldig samfunn basert på gjensidig respekt og toleranse, og alle borgeres forpliktelse overfor universelle verdier.

Endelig gir markeringen mulighet til å understreke betydningen av årvåkenhet og engasjement overfor vedvarende repetisjoner av menneskelig lidelse rundt om i verden.

3 Elementene i markeringen

A Det er etablert en tradisjon med oppmøte og taler ved minnesmerket for deportasjonene av de norske jøder på kaia. Denne markering, med alt den innebærer, er i ferd med å gli inn i den allmenne samfunnsbevissthet. Vi må bygge videre på denne fine tradisjonen og utvikle selve arrangementet. Det må blant annet etableres klarhet i spørsmålet om hvilke grupper som skal holde appeller hvert år, og hvilke som skal inngå i et rotasjonssystem. I Norge var det bare personer som tilhørte én befolkningsgruppe – de norske jøder, og andre jøder som oppholdt seg på norsk territorium – som ble deportert for tilintetgjørelse. Det er derfor selvfølgelig at den jødiske katastrofe og erfaring må stå i sentrum under arrangementet på kaia. HL-senteret har et internasjonalt perspektiv og et bredt og inkluderende konsept som basis for dets virksomhet. Det er derfor naturlig at også andre grupper som var offer for det nasjonalsosialistiske utryddelsesinferno minnes under det årlige arrangementet på kaia. To grupper står her i en spesiell stilling: de fysisk og psykisk uheldredelige syke og sigøynene. Den første gruppen var utsatt for systematisk massedrap, den andre for folkemord. Ti tross for variasjoner i systematikk og i prioritering, hadde mordpolitikken overfor alle disse gruppene et grunnleggende fellestrekk: de ble alle drept på rasebiologisk grunnlag.

På dette grunnlag vil det være naturlig at representanter for alle disse tre gruppene får holde appeller hvert år.

I tillegg bør det etableres et rotasjonssystem hvor én representant hvert år holder appell på vegne av én av følgende grupper: de homoseksuelle, Jehovas Vitner, de politiske fangene og Romanifolket. Så vidt vites ble det ikke deportert homoseksuelle fra Norge. Men denne gruppen ble hardt forfulgt i Tyskland. En stor del av de som ble identifisert, ble sendt til KZ-leirene hvor tusener ble drept. Det skjedde heller ikke noen gruppedeportasjon av medlemmer av Jehovas Vitner fra Norge. I Tyskland ble medlemmer av dette trossamfunn utsatt for hard forfølgelse. Etter de jødiske trossamfunn var dette den religiøse organisasjon som hadde høyest prosentvis drepte. I overkant

av 8000 norske statsborgere ble sendt til tyske konsentrasjonsleirer som følge av politisk motstand, eller som represalier for politisk motstand. Rundt 1000 av disse ble drept eller omkom. NS-regimet planla og delvis gjennomførte vidtgående tiltak mot Romanifolket. Det ble foretatt registrering og delvis internering, og sentrale personer i NS drøftet ideer om deportasjon. I juli 1943 hevdet Jonas Lie i et skriv til Sipo at det var på tide å "få en endelig løsning på taterplagen, slik at man blir kvitt dette spørsmålet og får det løst omtrent slik som jødespørsmålet er blitt det". Dersom den tyske okkupasjonen hadde vart lenger, kunne disse ideene ha blitt en realitet.

Det er viktig å presentere dette forslag om rotasjon for de impliserte organisasjonene, og søke å få aksept for denne ordning.

B Erfaringene med å samles til et sosialt samvær i lokalene til Oslo Militære Samfund, med servering, etter arrangementet på kaia, er så positive at vi bør føre videre dette opplegget som et fast innslag. Sammenkomsten i Oslo Militære Samfund bør også ha et faglig foredrag i populær form, eller en relevant kunstnerisk framførelse.

C HL-senteret bør ha et faglig arrangement på Villa Grande på formiddagen 27. januar. Det vil være naturlig å veksle mellom ulike former for slike arrangementer. Hovedformene vil være forskningsbaserte og ulike varianter av undervisningsrelaterte seminarer. Men også andre former – f. eks. kunstneriske - er aktuelle.

D Som et spesielt utslag av HL-senterets allmenne forpliktelse til å utarbeide og stille undervisningsmaterial til skolens disposisjon, bør senteret tilby skolene en pakke som er særskilt relatert til perspektiver knyttet til markeringen av 27. januar.

E For de to siste elementene bør undervisnings- og forskningsavdelingen velge ut et hovedtema som skal stå i sentrum for HL-senterets markering av 27.januar. Generelt bør disse temaene forbinde historie og samtid og internasjonale og norske forhold.